

ACTA CONVENTUS NEO-LATINI LOVANIENSIS (Proceedings of the First International Congress of Neo-Latin Studies, Louvain 23—28 August 1971). Edited by J. IJsewijn and E. Keßler, München 1973, Leuven University Press — Wilhelm Fink Verlag, 769 str.

Golemi ovaj zbornik ostat će rječitim svjedočanstvom široke raznolikosti tema koje zanimaju današnje, sve brojnije, proučavatelje neolatinizma, tema koje sežu od književnih u užem smislu — a njima je posvećen kudikamo najveći broj priloga — do prirodnoznstvenih i sličnih. U *Aktima* je sabrana većina (66) referata, održanih na Prvom međunarodnom kongresu za neolatiniske studije u Leuvenu 1971, o komu sam svoje opće dojmove iznio na prethodnim stranicama našeg časopisa.

Tijek kongresa (*Actorum ordo*), doslovno po danima i sekcijama, reproduciran je na početku zbornika. Zatim slijedi IJsewijnova „Inaugural Address“ i Ryanova „Opening Address“, u kojoj je američki profesor skicirao neke temeljne znanstvene pathvate u istraživanju neolatinizma u Evropi i poglavito rezultate i planove u SAD i Kanadi. Nato se nižu kongresni referati po abecednom redu autora. Prikazat ću ih ovdje u izboru, i to po nekim tematskim skupinama, koje se većinom ne poklapaju s naslovima sekcija na kongresu.

Tješnje su vezani uz klasičku filologiju ovi prilozii: The Text of Erasmus' *De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione dialogus* (Bateman), The Latin Commentaries to Statius: A Bibliographic Project (Clogan), Marginalien zu dichterischen Berührungspunkten zwischen Petrus Lotichius Secundus und C. Valerius Catullus (Coppel), La diffusion de Valère-Maxime au XIVE siècle: Le commentaire attribué à frater Lucas (Di Stefano), Influence des agronomes latins sur O. de Serres (Gorrichon), Le traduzioni latine dell' *A Nicocle* di Isocrate nel Quattrocento (Gualdo Rosa), La Bibliothèque Vaticane témoin de cinq siècles de culture (Ruysschaert), Horatius Christianus. Zur Rezeption der horazischen Dichtung bei den deutschen Neulateinern des 16. Jahrhunderts (Schäfer), Neulateinische Supplemente zur Aeneis (Schmidt).

Hrvatskim latinizmom bave se četiri referata: Les derniers latinistes Croates de Dubrovnik (Raguse) (V. Gortan, Zagreb, hrvatsku verziju v. u: *Živa antika XXI* 1, 1971, 325—34), Croatian Neo-Latinists (S. Krešić, Ottawa, Kanada), On the Davidiad of Marko Marulić (M. Marcovich, Illinois, SAD; uz raspravljanje tekstoloških problema, autor inzistira na tomu da je *Davidijada* povijesno-junački, a ne alegorijski ep), L'esprit national et international de la littérature latine Croate (V. Vratović, Zagreb). Na kongresu, u istoj sekciji *Croatica*, bila su pročitana odnosno održana, ali ovdje u *Aktima* nisu tiskana ova dva referata: Die lateinischen Verse über das Leiden Christi in der jugoslawischen Dichtung im 16.—18. Jahrhundert (Z. Bojović, Beograd) i The „Davidiad“ of Marcus Marulus (P. Pascal, Washington; autor istražuje neke metričke i stilske osobine epa).

Također su za cjelokupnu sliku neolatinizma u Evropi vrlo važni pregledi latinističkog stvaralaštva u nekim zemljama u Španjolskoj 16. i 17. stoljeća (Briesemeister), u Švedskoj 16. i 17. stoljeća (Öberg), u zapadnoflamanskoj književnosti (Desmet-Goethals), u Mađarskoj za humanizma (Pirnát), u modernoj Grčkoj (Grollios), u Finskoj (Westman).

Nekim aspektima u stvaranju velikih latinista posvećene su u *Aktima* dvije ili više studija, npr. Pontanu (Tateo, Nespoulos), Erazmu Rotterdamskom (Bateman, Callahan, Thomson,), Miltonu (Martyn, Nichols, Skulsky).

Neke priloge, koje bih ovdje svrstao u skupinu komparativističkih istraživanja, ubrajam među najznačajnije na kongresu i u ovom zborniku. Kad npr. Forster (On Petrarchism in Latin and the Role of Anthologies) prikazuje internacionalni utjecaj nekih djela neolatiniskog pjesništva s petrarkističkim konvencijama, baveći se posebice antologijom Damasa Blyenburga *Veneres Blyenburgicae sive amorum hortus* (Dordrecht 1600), pogađa u jedno od središnjih pitanja koja mogu uputiti na interpretaciju cjelokupnosti evropske književnosti, u kojoj je neolatinizam bio velikim dijelom ili potpuno zanemarivan. Usp. o tomu i autorovu knjigu *The Icy Fire. Five Studies in European Petrarchism*, Cambridge 1969. Na istoj je visokoj razini metodološke istančanosti i prodornosti sintetičke McFarlaneovo istraživanje „Poésie néo-latine et poésie de langue vulgaire à l'époque de la Pléiade“, rasprava dakle o simbiozi, kako je autor zove, pjesništva na latinskom i narodnom (francuskom)

jeziku. A to je onaj međuodnos, koji za područje hrvatske književnosti ja običavam zvati i međuzavisnošću i komplementarnošću; i to je, smatram, jedan od temeljnih ciljeva ka kojima će se kretati neolatinistička istraživanja u svim nacionalnim književnostima, velikima posebice. Otprilike je na toj liniji razmišljanja i Schnurov referat „The Humanist Epigram and its Influence on the German Epigram“. Interes za samo jednu književnost nadilazi Flemingova studija (John Barclay and the Rise of the Novel), u kojoj autor, posebice na primjeru satiričkog romana *Euphormionis Lusinini Satyricon* (u dva dijela, Paris 1605—1607), J. Barclaya označuje važnim pretečom modernog romana. I E. S. Ginsberg (The Legacy of Marc-Antoine de Muret's *Julius Caesar*) tematski utjecaj Muretove neolatinke tragedije prati ne samo u nekoliko francuskih tragedija do kraja 16. st., nego i u 17. st., čak do Corneilleova *Cinne*. Skupini komparativističkih istraživanja svakako pripadaju i prilozi Coppelov i Schäferov (oboje su vrsni Büchnerovi učenici), što sam ih gore naveo među tješnje vezanima uz klasičku filologiju, i Thoenov „Les grands recueils épiques latins des XVe et XVIe siècles et leur importance pour les littératures des temps modernes.“

Clanci o p r e v o d i l a š t v u zapravo bi trebali biti sastavnim dijelom gornje skupine. Upozoravam na ova dva: Die westeuropäischen Übersetzungen aus der neulatinischen Literatur Polens im 16. und 17. Jahrhundert (Zablocki) i La traduction des textes néo-latins du dix-septième siècle français (Zuber).

Među lingvističkim prilozima izdvajam u prvom redu majstorsku ekspertizu „Pratique du latin et théorie du langage chez Campanella“, koju Crahay izvodi na temelju Campanelline *Države sunca*, od koje imamo prvu verziju talijansku i dvije sukcesivne verzije latinske. Rezultate nekoliko svojih radova, objavljenih u Stockholmu i drugdje, sažela je B. Stolt ovdje u studiji „Luthers Zweisprachigkeit“: nije to samo analiza Lutherovih latinsko-njemačkih *Tischreden*, nego i istraživanje međusobna odnosa njemačkoga i latinskoga i retoričkih stilskih sredstava u Lutherovoj frazeologiji i sintaksi, što ima kudikamo šire metodološko značenje. Užem su području posvećeni, ali nisu manje zanimljivi po specifičnim zaključcima i poticajnosti prilozi: Rabelais' „Schülerdialog“ (Berschlin) i Elyot's The Boke Named the Governour and the Vernacular (MacDonald), u kojemu se posebno utvrđuje odnos engleskog humanista prema Vallinjoj knjizi *Elegantiae linguae Latinae*.

Zbornik sadržava i istraživanja o teoriji i povijesti nekih književnih rodova i vrsta: Prolegomena zu einer Theorie der humanistischen Geschichtsschreibung im Quattrocento (Kessler), The Literary Background of the Pastourelle (Paden Jr.), Die lateinische epische Lehrdichtung Italiens im fünfzehnten und sechzehnten Jahrhundert (Roellenbleck). Ne podcjenjujući dragocjene rezultate spomenutih priloga, čini mi se ipak da studiji „La novella latina nel Rinascimento“ (Tournoy) treba dati apsolutnu prednost. Autor je ovdje iznio teorijski okvir i književnopovijesnu skicu renesansne novele latinske, kako izvorne tako i one u prijevodima. O toj temi pisac dovršava disertaciju, u kojoj će objaviti i sve dosad neizdane tekstove. Spomenimo samo da je Tournoy dosad uspio pronaći čak 25 latinskih prijevoda novela iz *Dekameron*!

Pažnju izazivaju studije o dramskoj književnosti latinskog izraza: Early Neo-Latin Tragedy in Italy (Berrigan), Die Comediola Michaelida des Ziliolus—ein neuentdecker Text aus dem Ferraresischen Humanismus (Ludwig), Some Observations on Jesuit Schooldrama in Poland (Winniczuk).

Osvrnuo bih se iz područja znanosti o književnosti i poetike posebno na dva priloga. Premda, i iz nekih gore navođenih i drugih nespomenutih vidljivo je da je velik broj članaka, bez obzira na tematiku, u *Aktima* kongresa u Leuvenu strogo i dosljedno književnoteoretski fundiran. Osvrćem se, dakle, posebice na dva priloga, oba visoko značajna u specijalističkom i općem metodološkom smislu. Jedan je od njih „Commentary as Criticism: Formal Cause, Discursive Form, and the Late Medieval Accessus“ (Allen). Autor istražuje formalni uzrok (*causa formalis*), diskurzivnu formu i kasnosrednjovjekovni *accessus* u komentarima uz Ovidijeve *Metamorfoze*, Danteovu *Komediju* itd., a poglavito u rukopisnim (Vatikan, München i Beč) komentarima srednjovjekovnih zbirki himna i sekvencija (S. v. *accessus, forma tractandi i forma tractatus* v. ponešto u: Curtius, *Europ. Lit. u. lat. Mittelalt.*). Smatrajući komentare svojevrsnom kritikom, Allen uvjerljivo tvrdi da mi ne trebamo čitati srednjovjekovne *termine* — uključujući i takve kao pjesništvo,

stih, retorika, metafora — kao putokaz za srednjovjekovnu teoriju onoga što mi zovemo pjesništvom, nego prije moramo čitati *sve ono* što su oni napisali o *tekstovima* koje bismo mi prihvatili kao književnost, pa tek na tomu temeljiti svoju teoriju o tomu. Drugi prilog, „The Ars poetica of Marco Girolamo Vida and the Manuscript Evidence“ (Di Cesare), sjajna je tekstološka analiza i ujedno iz nje izveden pokušaj potpunije interpretacije smisla Vidine *Poetike*. Pisac rasprave studira odnos tekstova poglavito na temelju dvaju svjedočanstava: takozvanoga *Codex Venturi*, prijepisa učinjenog god. 1819. iz rukopisa (Cod. Vernazza) koji je očigledno bio prva potpuna verzija poeme, i Estienneova izdanja (1527) *Poetike*, temeljenog na rukopisu koji je predstavljao bitnu reviziju prve verzije, ali još nije bio usavršena verzija poeme.

Ne pripadaju doslovno nijednoj od gornjih rubrika, ali su pozorne pažnje vrijedni članci: Johannes Pedioneus Rhetus (+1550) und sein dichterisches Werk (Burmeister), La storiografia pontificia del Quattrocento (Miglio), Neo-Latin Legal Literature (Schoeck), Die Dialogführung im „Acolastus“ des Gnaphaeus (Sieveke) i Biblical Typology in the *Vita Nicolai V* by Giannozzo Manetti (Westfall).

Acta conventus Neo-Latini Lovaniensis svjedočanstvo su značajnoga, i to prvoga u svijetu, kongresa neolatinista. Stoga sam smatrao da ovaj podsjetnik ne smije biti previše škrt u prikazivanju nekih teza ili navođenju naslova. Ako bih sazeo dojmove koji se nadaju nakon nekoliko dana provedenih na kongresu i nakon smirena čitanja kongresnog zbornika, rekao bih: klasička (latinska) filologija i neofilologija susrele su se u disciplini koju nazivamo neolatinizmom, neolatinском filologijom. Pogledi koji se sa stajališta moderne Evrope od ranog humanizma do danas bacaju ili unatrag, prema antici, ili na suvremenost i bližu prošlost, samo su dva toka istoga istraživanja, iste znanstvene discipline. Neolatinistička metodologija dokazala je i ovim zbornikom, ne tek sada prvi put, da se potpuno otrgnula od pokroviteljstva klasičke filologije, koliko je to pokroviteljstvo bilo kočnicom njezinu samosvojnomo razvoju. S druge strane, neolatinistička filologija kao znanstvena disciplina nije, i ne treba biti, doslovno izjednačavana s drugim neofilologijama poput romanistike, germanistike, slavistike, jer nije latinski jezik jedina spona koja neolatinizam veže s antikom. Ali uz to — što također obilno i bjelodano pokazuju brojni prilozii u ovim *Aktima* — metodologija u istraživanju neolatinizma sretno je oplodena modernim dostignućima standardnih neofiloloških disciplina, kritički, terminološki i teorijski. I napokon, ako proučavanje neolatinizma duguje, i uvijek će dugovati, mnogošta neoecjenjivo klasičkoj filologiji, treba također sa zadovoljstvom konstatirati svojevrstan povratni utjecaj, tj. od neolatinizma kao neofilologije na klasičku filologiju!

V. Vratović, Zagreb.

VIVET LATINITAS, DUM COLETUR. ERGO COLATUR! (Leeman)

(Uz I. i II. međunarodni kongres za neolatiniske studije,
Leuven 1971 — Amsterdam 1973)

Tim riječima A. D. Leemana, profesora latinskog jezika na Sveučilištu u Amsterdamu, kao da je izražen i duh i sadržaj obaju kongresa za neolatiniske studije, jer je na njima posvjedočen intenzivan i širok, posebice u posljednjih četrdesetak godina, interes za neolatinizam, tj. raznoliko stvaralaštvo na latinskom jeziku od ranog humanizma talijanskog do 19. stoljeća.

Stoga je inicijativa za sazivanje *Prvoga međunarodnog kongresa za neolatiniske studije (Primus conventus internationalis studiis Latinitatis humanisticae provehendis)* pala na plodno tlo. Inicijator i glavni organizator kongresa, uz suradnju M.—J. Desmet-Goethals, G. Tournoya i G. Tournoy-Thoen, bio je Jozef IJsewijn, šef katedre za neolatinisku filologiju Katoličkog sveučilišta u Leuvenu (Belgija), svjetski poznat istraživač i starijih i novijih razdoblja neolatinizma i glavni urednik časopisa *Humanistica Lovaniensia*, kojega su stranice od god. 1968. otvorene i za priloge o latinističkoj književnosti izvan Leuvena i izvan Belgije. Članom međunarodnog uredništva toga časopisa — dodati ću i to ovdje — postao je od sv. XX (1971) i profesor V. Gortan, što nije mala čast za našu znanost.